

crkva u svijetu

godina VII • broj 2 • split • 1972

ČOVJEK I IDEOLOGIJA

Drago Šimundža

Toliko se papira ispisalo o čovjeku, o njegovu oslobođenju i napretku, o borbi za bolje društvo i solidarnost, o bratstvu, ljubavi, razotuđenju, pluralizmu, slobodi... A usprkos svemu tome čovjek još uvijek stenje pod jarmom čudnih sprega koje umjesto da oslobađaju zarobljavaju i, recimo suvremenim rječnikom, alijeniraju čovjeka. I ne samo to, još uvijek postoje neke prepreke, neki zidovi i ograde koji institucionalno, apri-cristički dijele čovjeka od čovjeka i, štoviše, suprotstavljaju jedne dru-gima.

Unatoč svim težnjama i brojnim nastojanjima da se naš stari svijet dija-loški s povjerenjem susretne i u snošljivosti zajednički izgrađuje bolje društvo — ne možemo se pohvaliti velikim uspjesima. Ali postignuti re-zultati i još više zajednička spremnost ne obeshrabruju. Naprotiv, potiču na rad i urađaju plodom. Zbog toga težnje i nastojanja najsvjesnijih dije-lova čovječanstva ne jenjavaju. Usprkos nepovjerenju ili, možda, eksklu-zivizmu pojedinaca, društvo u cjelini teži za solidarnošću, a to uključuje i nužni prostor osobne slobode, odnosno pluralizma i snošljivosti.

Naravno stvar nije jednostavna. Nisu u pitanju fraze. U pitanju je dru-štvena stvarnost i praksa. A to zahtijeva potrebno vrijeme i savjesni angažman u započetom procesu ljudskog zbližavanja.

Mi se vjernici ne smijemo pri tome izvlačiti. Zbog kojekakvih razloga i povijesnih prilika mnogi su o nama stekli uvjerenje da smo i mi nesno-šljivi i ekskluzivni. To nije moguće opovrgnuti jednim potezom, lijepom riječi ili obećanjem. Potrebno je izravno i savjesno to pokazati na djelu. — Nema sumnje, reći će mi se, pa mi smo se barem pokazali! — Da, budimo i unaprijed takvi.

Uostalom, danas je potreban još jedan korak, zajednički korak povjerenja među ljudima bez obzira na boju, rasu, religiju i njihova intimna shvaćanja i poglede. Može se ostati vjeran sebi, cijeniti i izgrađivati svoje — ne negirajući tuđe, odnosno ne isključujući vrednote drugoga i, što bi bilo još gore, ne zabranjujući drugome da bude slobodan u svojim intimnim izborima nazora i mišljenja.

Jer, konačno, svima bi nam čovjek morao biti glavna briga. Bez obzira na njegova intimna opredjeljenja i svjetovni nazor, u svakom sustavu i poretku čovjeku bi — bio onaj teist ili ateist — morali služiti svi pokreti i institucije. Stvarni humanizam, Krist nam je to davno rekao, ne gleda tko je tko; njemu je svaki čovjek jednako vrijedan. Takav humanizam ne dopušta da se čovjek žrtvuje sistemu ili ustanovi; bori se protiv svih fanatizama i nastoji osloboditi čovjeka od tiranije »kalupa« i ideologija.

Suvremene pacifiste i stvarne humaniste odavno muči pitanje: Što je to što suprotstavlja čovjeka čovjeku? — Odgovori se redaju jedan za drugim. Ima ih na žalost i previše. No bez sumnje jedan od najmračnijih svakako je i onaj kruti ideološki bedem, gotovi okvir koji na sva pitanja daje sigurne odgovore i tako ne dopušta čovjeku da misli, nego u stvari od njega stvara obični prijenosni mehanizam, kotačić u krutom zdanju ideološke tvorevine.

Naše doba, na žalost, poslije tolikih spoznaja i oslobođenja, još se nije oslobodilo osnovne prepreke da — sasvim pogrešno! — gleda na čovjeka kroz apriorističke forme i idejno-ideološke kanale, podređujući ga tako unaprijed funkcionalnosti i afirmaciji određenih sustava i idejnih formacija.

Borili su se protiv toga brojni pojedinci i pokreti. Čovjekova sloboda se uvijek tome odupirala. Svi smo se toga u načelu odricali. Ali to pitanje nije toliko stvar izjave nego stvarne prakse i snošljivog otvaranja prema onome tko drugačije misli; ono uključuje određeni pluralizam mišljenja i dopušta da svatko ne mora živjeti »kao ja«. Drugim riječima, zahtijeva određeni prostor osobne slobode i društvene snošljivosti.

Na svu sreću, stvar se na bolje kreće, rekli smo. Najsvjesniji umovi i čitavi dijelovi čovječanstva predano na tome rade. Štoviše, mase uviđaju da je krivo i za čovjeka štetno slijepo ideologiziranje i monopoliziranje istine i slobode. No, taj davno započeti proces čovjekova oslobađanja ne teče kako bi najbolji umovi željeli. Potrebno ga je zdušnije promicati. Formalizam, institucionalnost, grupašenje... još uvijek stavljaju brane i barijere na put ljudskoj slozi i zbližavanju. Čovjek se teško odriče spona svog ideološkog ekskluzivizma. Bratstvo i solidarnost — ni oni nisu potpuno čisti od sektaških natruha.

Uzrok je tome dobrim dijelom u krutom shvaćanju i monopoliziranju svoje »istine« i svog kalupa. Činjenica je, naime, da se vrlo često ljudi dijele i suparnički razilaze upravo zbog toga što svaki isključivo gleda i procjenjuje svijet oko sebe kroz svoj uski okvir gotovih rješenja. I baš su to najčešće patentirani okviri i rješenja zatvorenih nesnošljivih formacija i sustava, koje bismo ovdje mogli jednostavno nazvati ideologijama.

Teško bi bilo na prečac izreći sud o vrijednosti i humanoj ulozi određenih društveno-idejnih doktrina. Brojni su čimbenici koji zađiru u to tako

složeno pitanje. Međutim, jedno je jasno, kad te doktrine počnu više cijeniti sebe ili, bolje, braniti sebe nego čovjeka, kad im, naime, čovjek i njegova naravna prava postanu samo paravan, tj. kad postanu slijepi kalupi, ideologije, kojima se sve mora pokoravati i prema kojima sve treba srediti i urediti, kad, dakle, zarobe čovjeka i društvo u svoje institucionalne stege i patente, onda te idejne strukture, odnosno sustavne ideologije, izravno ustaju protiv čovjeka, a najvjerojatnije, istodobno, i protiv svoje u početku redovito humanističke jezgre, iz koje su se umjesto u oslobodilačke sile pretvorile u integralne silnike.

Nema sumnje, valja priznati vrijednost tamo gdje stvarno ta vrijednost postoji. Ne mogu se stoga jednom presudom osuditi svi pozitivni elementi i korisni mehanizmi dobro usmjerenih i društvu potrebnih idejnih pokreta i organizacija. Ali isto tako je opasno i štetno smatrati da je dobro ono što stvarno nije dobro. Drugim riječima, opasno je apsolutizirati ono što je tek djelomično ili pak privremeno korisno. Štetno je, dakako, sredstva pretvarati u cilj i svrhu te u tom smislu podrediti čovjeka funkcionalnosti institucije ili idejne formacije. Umjesto za prava čovjeka — ljudi se tada bore za prava svoje ideje, svoga stajališta i konačno za nešto čemu su i sami žrtve.

To se često događa u ideološkim doktrinama. Usprkos zaklinjanjima na humanizam i progres, na solidarnost i ljubav, one ostaju krute spone ljudske slobode i glavna izvorišta otuđenja. Jer dokle god čovjek čovjeka bude sudio i osuđivao kroz gotove kalupe svoje apriorne »jedinoispravne« blokirane misli — čovjek ostaje puko oruđe u rukama svoga otuđenja. On sa svojim shemama ne služi boljitku već, naprotiv, zastoju ili čak regresu društva. Naime, od časa kad određene korisne ideje ili pokreti prijeđu u zatvorenu ideološku formaciju, kad se začahure u svojoj samodopadnosti i svojoj samodovoljnosti, te se u službi njihove efikasnosti počne a posteriori pravdati i dokazivati vrijednost njihovih inače apriorističkih pozicija, kad njihova »ostvarenja« postanu rješenja za sve, onda doista nastaje proces otuđenja: čovjek u svojem prostoru neotuđive slobode postaje rob tiranije misli ili, što je još gore, parole. Od toga se časa i najsvjetlija ideja pretvara u svoju suprotnost koja redovito zarobljuje umjesto da oslobađa čovjeka. To je otuđenje čitave institucije, čovjeka i vremena u kojemu, kako smo napomenuli, način i sredstvo postaju zakon i mjerilo, odnosno cilj i svrha, a čovjek puki elemenat u afirmaciji sustava.

Ima u tome nešto fatalno, nešto što čini da se povijesni čovjek bezrazložno sukobljava; nešto što stalno suprotstavlja nevinosti nasilje. Povratak tragičnoga kroz taj svijet blokirane misli, na žalost, hara i razara tako divne i humane ideje o ljudskom zajedništvu i mirnoj koegzistenciji.

Čovječanstvo se, naravno, ne miri s činjenicom razdvajanja i uskogrudnog zatvaranja. Najsvjesniji članovi ljudske obitelji uporno rade na tome da se prebrode ili, bolje, otklone sve idejne i ideološke sprege koje još uvijek dijele ljude i na taj način krnje stvarnu slobodu i humano poštovanje ljudske osobe.

I doista, svim idolima misli i pokreta treba pretpostaviti čovjeka. Jer sve ono što se na misaonom ili praktičnom području okreće protiv čovjeka — da, protiv bilo kojega nevinna čovjeka — okreće se protiv čovječanstva.

Kruti formalizam, institucionalizam, ideološka zatvorenost, isključnost, tiranija »kalupa« — moraju ustupiti prednost čovjeku i njegovu slobodnom razvoju. Čovjek ne smije biti stroj; on se samo u svojoj slobodi i osobnosti može razvijati u kompletno ljudsko biće. To nužno uključuje humano otvaranje svih sustava i grupacija prema čovjekovoj osobnoj slobodi i samoizboru. Drugim riječima, želimo li svi skupa razvoj i napredak, moramo se sve snošljivije odnositi jedni prema drugima, tj. prema neotudivom pravu čovjeka da ne bude puki kalup, kotač ili zavrtnaj u složenom mehanizmu zarobljavajuće ideologije.

U pravilnom shvaćanju svog vlastitog oslobođenja i prihvaćanja misli i prakse da je čovjek važniji od slijepe funkcionalnosti sustava — leži u dobroj mjeri budućnost čovjeka ili, da budemo konkretniji, sudbina suvremenih humanističkih otvaranja i dijaloških uspjeha.

I mi u Crkvi imamo u tome svoj udio. I mi se moramo neprestano boriti protiv kojekakvih natruha i, dosljedni Evanđelju, služiti čovjeku, ljudima, a ne sustavima i kalupima. Naše doba s drugim vatikanskim saborom razbilo je svaki pokušaj da se od Evanđelja stvara ideologija. Kristova ljubav ne trpi izolaciju i grupašenja. Ona istim žarom pristupa svakom čovjeku. Ne mogu je smesti nikakve pregrade, etikete, pa ni neprijateljstva. Čovjek je važniji od svega toga.

U tom smislu, zbiljskim prihvaćanjem Kristove zapovijedi, kršćanstvo je i danas u stanju ne toliko poučiti svijet u čemu je smisao pravog humanizma, nego praktično pokazati u čemu se sastoji prava ljubav, snošljivost i sloboda. To je bitni doprinos koji mogu doprinijeti kršćanska vjera i misao suvremenom humanističkom pokretu oslobađanja čovjeka i zbližavanja ljudi i zajednica.

Suvišno bi bilo poslije ovoga što smo iznijeli bilo što dokazivati, uspoređivati ili predbacivati. Samo nam se jedno čini korisnim: što se čovjek više oslobodi svojih lažnih obrambenih mehanizama, odnosno što se neka zatvorena grupa ili sustav više oslobode svojih gotovih kalupa, to će čovječanstvo brže napredovati i čovjek postići veći prostor slobode i ravnopravnosti u društvu.

Ova humoristička načela — koja su, uostalom, zahtjev koliko kršćanskoga toliko i marksističkoga traženja — polog su i nada konačnog razotudjenja čovjeka.